

להעביר את זה הלאה

20 שנה עברו מאז הוקם בישראל בית הספר הראשון בגישת ולדורף, וכיום פועלים בארץ 13 בתי ספר יסודיים ועוד ארבעה תיכונים, והם מתרבים בקצב ממוצע של אחד לשנה. לציון האירוע, ובמלאות 90 שנה לחינוך ולדורף בעולם, כינסה מערכת "אדם עולם" כמה מן המחנכים הוותיקים ומייסדי בתי הספר והגנים בישראל, לשיחה על יעדיו ומקומו של חינוך ולדורף היום

צילומים: טל גליק, אוריה דובינסקי

סטפני אלון, ממייסדי החינוך המיוחד מתוך האנתרופוסופיה, מייסדת הגנים הראשונים בהרדוף ובטבעון, מלווה גנים בהקמתם ואת פרויקט הקמת גן ולדורף בשפרעם. מלמדת בסמינרים שונים, וכעת נציגה של חינוך ולדורף לגיל הרך בארגון ולדורף הבינלאומי.

גלעד גולדשמידט, מחנך, מורה ומנהל בבית הספר ולדורף הרדוף – בתיכון. ממייסדי בית הספר ולדורף הרדוף, בעבר מורה כיתה

אמות הספים של בית הספר שקד בטבעון אמנם לא רעדו בבוקר יום שישי, במפגש שהתקיים שם ימים אחדים לפני תחילת שנת הלימודים, אבל ריח של חגיגות עמד באויר. בשיחה, שיזמה מערכת "אדם עולם" לציון 20 שנה להקמת בית ספר ולדורף הראשון בישראל בקיבוץ הרדוף, נפצו בחיך גם כמה פרות קדושות. חמישה מחנכים ותיקים, מהאבות המייסדים של חינוך ולדורף בישראל, באו לפגישה:

משתתפי הפאנל, מימין ובכיוון השעון: קורין זיו (קלדנית), מיכל זיו קרמר, ריקה ליכטמן, נועם שרון, איל בלור, אורי צדוק, מיכל שי לי, מיכל בן שלום, גלעד גולדשמידט, סטפני אלון. צילום: טל גליק

צילומי המשתתפים בפאנל: טל גליק

סטפני אלון: הסכנה הכי גדולה בחינוך ולדורף היא ליפול למלכודת המסורתיות, הדוגמטיות. יש נטייה לזה. העבר אמנם צריך לשמש כבסיס, אבל ממנו יש מקום לצאת ולהשתנות. חינוך ולדורף צריך להמציא את עצמו כל פעם מחדש, כי אז הוא חי. אני חושבת שאנחנו צריכים העזה מסוימת. זו הנקודה האמיתית בלהיות מחנך – שכן יש פוטנציאל עצום בהשתנות

מביאים איתם, במכוון או שלא, סוג של בדלנות. למרות הביקוש הרב, בתי הספר עצמם הם מעין קהילות סגורות, שאולי מבקשות להפיץ את תורתן החוצה, אבל פחות מוכנות לקבל משהו מבחוץ. זה צד אחד של השאלה. בנוסף, קיימת שאלת הקשר למקום ולזמן. עד כמה הקשר לתרבות המקומית בא לידי ביטוי בחומרי הלימוד?

סטפני אלון: קראתי הבוקר ב"הארץ" את דבריו של שר החינוך שלנו, שאמר כי "התיאוריות הליברליות הורסות את מערכת החינוך", וכבר באמירה שלו – כמו בשאלה שלך – יש טעות. כי אין "מערכת חינוך אחת", יש עוד ועוד מערכות חינוך מקבילות. למעשה, כל מה שקרוי "מערכת החינוך בארץ" מפורר לחלוטין. ישנו האגף החרדי, וישנו אגף ניסויי, ודמוקרטי, וכן הלאה. אין משהו אחד שאנחנו, כאנתרופוסופים, מבדילים עצמנו ממנו. במובן הזה, השאלה לא מתארת את המציאות באופן מדויק. חינוך ולדורף הוא רק עוד חינוך בתוך הבליל החינוכי הקיים במדינה.

אורי צדוק: צריך לשים לב להבדלים בין הגנים, בתי הספר היסודיים ובתי הספר התיכוניים. בגן יש משהו מאוד אינטימי, ואנחנו מנסים להגן עליו ולעטוף אותו. בתיכון נרצה יותר לפרוץ החוצה. בבית ספר היסודי, שבו אני מחנך, נמצא קו התפר בין ההתכנסות פנימה אל היציאה החוצה. בכיתות ו-ז', למשל, אפשר למצוא את התלמידים מבקרים בבתי אבות, באים לנגן באוזני אדם מבוגר, מצד אחד, ולשמוע ממנו את סיפור החיים שלו, מצד שני. כך שאפשר לומר שהניסיונות לפרוץ בהחלט קיימים, וזה מתאים לחינוך שמתקיים, בסך הכל, רק 20 שנה בארץ. צריך לשים לב שמטרתו של החינוך היא ליצור מציאות עתידית טובה יותר. מתוך השילוב יש ליצור את השינוי.

איל בלוך: אני רוצה להאיר עוד צד של זה. יש אמנם מקומות שהחינוך כן מתקבל כ"איים בודדים", אבל יש גם דוגמאות אחרות. בגן ילדים שנפתח השנה בשכונת הקטמונים בירושלים, למשל, מתקיים שילוב של גן אנתרופוסופי וגן רגיל,

בבית הספר היסודי וכעת עובד בתחום ההיסטוריה בתיכון. שותף בפורום הארצי של חינוך ולדורף ונציג הפורום בפורומים בינלאומיים. לומד לקראת תואר שלישי בחינוך באוניברסיטת חיפה.

מיכל בן שלום, ממייסדות בית הספר היסודי בהרדוף, יועצת ומלווה מורים ובתי ספר בארץ ובעולם. מתחילה השנה את המחזור השלישי כמחנכת כיתה.

איל בלוך, בעברו גן ומחנך כיתה בבית הספר "אדם" בירושלים, כיום שותף לצוות הניהול בסמינר לאנתרופוסופיה וחינוך ולדורף במכללת דוד ילין, ומייסד שותף של המכון לחינוך לקיימות במכללה.

אורי צדוק, מחנך בבית הספר "שקד" בקריית טבעון, נמצא בעיצומו של מחזור ההוראה השני. מלמד את הקורס "ידע האדם" בסמינר לאנתרופוסופיה וחינוך ולדורף במכללת דוד ילין.

מטעם "אדם עולם" השתתפו בשיחה מיכל זיו-קרמר ונועם שרון, עורכי כתב העת, וריקה ליכטמן, עיתונאית ("הארץ", "גלובס") וחברת מערכת העיתון.

על הבדלנות

נועם שרון: שלום לכולם. השאלה הראשונה שמעסיקה אותנו, במלאת 20 שנה לייסודו של בית הספר הראשון ברוח ולדורף בישראל, היא שאלת היחסים בין האנתרופוסופיה לחברה ולתרבות בישראל. האם לדעתכם מתקיימים אי-אלו יחסי גומלין בין חינוך ולדורף לחברה ולתרבות בישראל, או ש"הקהילה האנתרופוסופית" מסתגרת בתוך תת-תרבות משל עצמה? עד כמה באים לידי ביטוי בבתי הספר האנתרופוסופיים בישראל הקשר לתרבות ולמסורת היהודית, ללשון העברית, להיסטוריה היהודית ולתולדות הציונות?

סטפני אלון: המציאות הישראלית מראה שיש ביקוש גדול לחינוך הזה – זו עובדה. כיום פועלות בישראל מעל 70 כיתות לימוד ברוח ולדורף והרבה מאוד גנים, פעוטונים, משפחתונים – ויש אדמה שקולטת את הביקוש הזה, יש יסודות. קשה לדבר על הסתגרות בהקשר כזה.

ריקה ליכטמן: ועדיין, נדמה שבתי הספר

גלעד גולדשמידט: בשנים הראשונות של חינוך ולדורף, המשימה הדחופה היתה לבסס משהו מחדש. ליצור משהו שונה מהישן. אי אפשר לבסס משהו חדש בלי קצת אנטיפתייה כלפי הישן. אין ספק שהמשימה היום שונה מזו שניצבה לפנינו לפני 20 שנה, ומטרתה לשלב אלמנטים מהחדש בתוך הישן

שהוא יוזמה משותפת של גננת ולדורף ותיקה ועיריית ירושלים. יש שם פינת טבע ופיות – וגם דינוזאור מפלסטיק ומחשב. כבר כמה חודשים שהתהליך נעשה, בשיתוף פעולה מאוד מוצלח עם הפיקוח. במקרה כזה, מאוד מתחדדת השאלה מה מהותי לחינוך ולדורף ומה תפל. מהם האלמנטים שהם "רק תפאורה", ומה שייך למהות הפנימית.

חינוך ולדורף בישראל נע בין הקצוות של התבדלות ועירוב. חשוב להבין שיש לו היכולת לבנות את החברה, אך יש לו גם היכולת להרוס אותה, אם תשלוט בו מגמה של התבדלות. כרגע אנחנו עסוקים בהצבת אלטרנטיבה לחינוך הקיים, אבל אני מקווה שזה ישתנה. צריך לנסות לאחד את הכוחות המתווכים, כדי לעשות שינוי מערכתי ולא שינוי נקודתי.

מיכל בן שלום: כל נקודות הממשק האלה מאוד חשובות, וטוב שיש בינינו אנשים שמכוונים לשם. ברור שלא הייתי נכנסת להרפתקה הזאת של הקמת בית ספר לפני 20 שנה אם הייתי חושבת שהיא מיועדת רק לילדי הרדוף. עם זאת, אני חושבת שאין לנו על מה להתנצל. איני יודעת מספיק מה נעשה בבתי ספר רגילים בהקשר של החגים, התרבות, עונות השנה והטבע – אבל אני יודעת שאצלנו נעשים דברים נפלאים בתחומים האלה. במאמר מהבוקר דיבר שר החינוך על בורות עצומה בהקשר הישראלי-הציבורי. לא תמצאו את אותה בורות אצל הילדים שלנו.

גלעד גולדשמידט: אבל אני רוצה להגיד משהו עקרוני. סתם "להשתלב בתוך מערכת", ו"להיות חלק ממנה" – יש לזה טעם רק אם המערכת טובה באמת. אבל כולנו יודעים שהתרבות השלטת במדינה היא תרבות ערוץ 2, וגם מערכת החינוך במצב קשה. אנחנו בפירוש באים בתור רפורמטורים. אנחנו רוצים לשנות – גם את התרבות, גם את החינוך. במובן הזה יש טעם להשתלב רק אם אתה מביא משהו מתוך עצמך, וגורם לשינוי.

בשנים הראשונות של חינוך ולדורף, המשימה הדחופה היתה לבסס משהו מחדש. ליצור משהו חדש, שיהיה שונה

מהישן. אי אפשר לבסס משהו חדש בלי קצת אנטיפתייה כלפי הישן. המשימה שלנו היום היא כבר עניין אחר. המשימה היום היא לשלב אלמנטים מהחדש בתוך הישן. אין ספק שהמשימה שונה מזו שניצבה לפנינו לפני 20 שנה.

מיכל זיו-קרמר: אין ספק ששילוב הוא כורח המציאות. אני רוצה לספר לכם אנקדוטה, שאולי תדגים איך מצליחים דווקא הבוגרים שלנו לבסס את הגשר: בני הבכור, בוגר תיכון הרדוף, נמצא כעת בשנת שירות בקבוצה מעורבת, שיש בה גם בוגרי ולדורף וגם נערים שסיימו תיכונים אחרים. בכל בוקר אמורה קבוצה אחת להעיר את יתר הקבוצות בשעת בוקר מוקדמת. הקבוצה הראשונה בחרה לעשות השכמה לאחרים בחיקוי קולות של אורגיות וצרחות; הקבוצה השנייה, למחרת, העירה את כולם בשירי רוק רועשים. הקבוצה של בני, כולם בוגרי הרדוף, החליטו לעשות שינוי, והעירו את כל הנערים לקול שירה שקטה בשלושה קולות. מיד הודיעו כל הקבוצות שמעתה, כך הן רוצות להתעורר בכל בוקר...

נועם שרון: האם צריך להתאמץ כדי ליצור שילובים? האם אפשר בכלל שיהיה "שילוב"?

מיכל בן שלום: חינוך ולדורף הוא גישה, לא שיטה. אפשר להוציא ממנו טריקים, דרכי הוראה מעניינות, אמצעי כזה או אחר. זה לא הופך את זה לחינוך ולדורף. אני מאושרת בשביל הילדים שזוכים לקבל מעט מהטריקים האלה, אבל זה לא מהות העניין. כדי לעשות חינוך ולדורף צריך לשנות גישה, להתעמק בשאלות כמו מהו האדם? לאן הוא גדל? השאלה הזאת מקבלת מימד חדש עם ההשתלבות.

איל בלוד: לדעתי לא צריך לדבר על השתלבות אלא על דיאלוג. יש הרבה מאוד דברים שנעשים בחוץ, שוולדורף מנותק מהם. אין ממש דו שיח וזה פוגע גם בנו. קחו למשל נושאים כמו אקולוגיה, קיימות. זה אמור לכאורה להיות מושרש בחינוך ולדורף, אבל

תפישות מסורתיות שהפכו לקיבעונות, דברים שהגיעו מאירופה ונשתלו בדרום מזרח אסיה, בהודו למשל, ופשוט לא שייכים למקום. שלא לדבר על דברים שנאמרו ממורה למורה והשתנו באמירה בעל-פה הזאת. עם השנים, כל מיני "מסורות" שכאלה הפכו להיות מין טעויות שאנשים רבים משתמשים בהן בעבודה, ובכלל לא שואלים את עצמם מאיפה זה בא. אלה דברים מאוד מצערים. צריכים להישאר פעילים וכל הזמן להתחדש, לשאול איך אני מחובר למקור, ליישות האדם המתפתח – איך זה מהווה מקור השראה בשבילי.

דווקא בתי ספר אחרים עושים דברים מאוד מתקדמים לעומתנו. אמנם יש במהות של החינוך דברים מאוד נכונים, אבל יש פער בינם לבין היישום בפועל. לא יכול להיות שעל רקע המשברים האקולוגיים שהעולם חווה כיום, המשבר הכלכלי ומשבר המזון, בחינוך ולדורף יתעסקו עם זרעים בכיתה ג' בלבד. וזה ממשיך לעוד תחומים: לא יכול להיות שאנו לומדים בבתי ספר שהם עצמם לא אקולוגיים. הרי בכל העולם, וגם אצלנו, יש מקומות ובתי ספר שכדאי ללמוד מהם.

על החדשנות

נועם שרון: בואו נדבר על ישן וחדש בחינוך ולדורף. עד כמה החינוך שומר על מסורת ישנה שהתקבעה, ובאיזו מידה מתקבלות מגמות של חדשנות? אפשר לקחת את השמרנות מול הקדמה הטכנולוגית כמקרה מבחן. מה לדעתכם היחס הנכון ביניהם בחינוך?

סטפני אלון: הסכנה הכי גדולה בחינוך ולדורף היא ליפול למלכודת המסורתיות. יש נטייה לזה, ומהר מאוד אפשר לגלוש לשם בגנים ובבית הספר. עם זאת, חשוב שלא לסגור את הדלת אלהעבר. הוא צריך לשמש כבסיס, שממנו יש מקום לצאת ולהשתנות. חינוך ולדורף צריך להמציא את עצמו כל פעם מחדש, כי אז הוא חי. כמובן שאתה לא מתנתק מהשורשים, הנוגעים בהבנות בסיסיות של האדם השלם. אבל אני חושבת שאנחנו צריכים העזה מסוימת. כל אחד מאיתנו חייב לשאול את עצמו שוב ושוב, למה אני עושה דבר מסוים. רק אז, אנחנו מגיעים להבנה שכך יש לעשות. הנקודה הזאת היא העניין האמיתי בלהיות מחנך, שכן יש פוטנציאל עצום בהשתנות.

מיכל בן שלום: השינוי התמידי הוא הכרח. בתוך התנועה הזאת עובדים כל הכוחות המשותפים בעולם. רק בהעדר כוחות, או בגלל עצלנות פנימית, חוסר העמקה, שאננות, קיבעונות – אנשים נשארים במקום אחד.

בחצי השנה האחרונה אני מסתובבת בארץ ובעולם, ואני רואה כל מיני

ריקה ליכטמן: את מדברת על דוגמטיות בחינוך. על חוסר חשיבה עצמאית, ועל חזרה ושינון של תכנים מחוץ להקשר שלהם.

סטפני אלון: כן. אפשר לקרוא לזה דוגמטיות. הנה סיפור: באחרונה הגעתי לביקור באחד הסמינרים בארץ, ושמעתי את המשתתפים אומרים ש"אסור לשחק בכדור בגן ולדורף". ככה. נקודה. שאלתי: איפה זה כתוב? והם הסבירו לי שככה אמרו להם, שכדור זה משהו שלא משתמשים בו בגן. הם אפילו לא ידעו למה. והרי משחק בכדור זה האבטיפוס של כל משחק. השאלה היא איך משחקים בכדור.

אורי צדוק: שמרנות וחדשנות קשורים לשינוי פנימי בעצם. כמה אנחנו "צעירים", במובן החיובי של המילה. ואם מסתכלים על הקידמה והטכנולוגיה, הכוונה היא כמה אנחנו מצליחים בעצם לראות יותר ויותר דברים בצורה שונה: איפה הדת פוגשת את האמנות, ואיפה האמנות פוגשת את המדע, ואיך לשלב את כל אלה ביחד עד לגדול לשלמות יש לדעת ליצור הפרדות בכיתות הנמוכות, בתנאי שידעו גם איך לחבר את הדברים ולעשות סינתיזה מחדש בכיתות הגבוהות. היכולת להעביר את זה מכיתה ב' ועד לבוגרים – זו המשימה בהקשר הזה. והבוגרים שלנו, בנפשם, עושים את החיבורים שאולי אני כמורה לא הצלחתי לעשות. אבל הענקתי להם כלים.

אורי צדוק: שמרנות וחדשנות קשורים לשינוי פנימי בעצם. כמה אנחנו "צעירים", במובן החיובי של המילה. ואם מסתכלים על הקידמה והטכנולוגיה, הכוונה היא כמה אנחנו מצליחים בעצם לראות יותר ויותר דברים בצורה שונה: איפה הדת פוגשת את האמנות, ואיפה האמנות פוגשת את המדע, ואיך לשלב את כל אלה ביחד עד שנגדל לשלמות

מיכל בן שלום: מורה ולדורף
הוא אדם מאוד עסוק. יש
לו המון אחריות, הוא עובד
הרבה שעות ביום, נמצא
הרבה בבית הספר – ובסופו
של מוצא את עצמו מאוד
בודד. והבדידות הזאת
מצטברת לאורך שנים,
ויכולים לצמוח ממנה דברים
מופלאים, אבל גם מאוד
בעייתיים. כל התהליך הזה
זקוק לליווי, ולדאבוננו לא
פיתחנו כלי מספיק משכנע
בתוך המעגלים שלנו לליווי
בין-קולגיאלי

קרל קוניג (מייסד תנועת קמפהיל) מדבר
הרבה מאוד על האדם כ"אמת המידה
של הדברים". הוא אמר: אני לא יכול
לחפש את הסטנדרטים בחוץ. אין יותר
ספר אחד שכולם קוראים, כמו "הטיפול
בתינוק ובילד" של בנג'מין ספוק בשנות
החמישים והשישים. אמת המידה היא
פנימית – בתוך האדם, המחנך. וזה מאוד
חשוב. אם נגדל להיות אמת המידה
לדברים, נדע להתאים את עצמנו לשינוי.

איל בלוד: יש לחינוך ולדורף צדדים
מיושנים, ויש גם צדדים חדשניים ממש.
למשל, ניהול צוות בשיטה שבה נוהגים
בבתי ספר ולדורף היא גישה סופר-
חדשנית. היום כולם מדברים על זה
בבתי ספר למנהל עסקים. בולדורף,
זה כבר נעשה לפני 100 שנה. מצד שני,
הגענו עם הטכנולוגיה למקום שמאפשר

ליישם את האידיאלים האלה, אבל
השימוש החכם בטכנולוגיה הוא
לפעמים שטח הפקר. אנשים מגיעים
ל"טכנולוגיה" עם הרבה התנגדות, וזו
טעות: צריך לראות איפה היא משרתת
אותנו, ולשמור על איזון בין היכולת
להשתמש בידיים והיכולת להשתמש
בטכנולוגיה. כמו במקרה של החללית
קולומביה, שכדי למנוע את התרסקותה
אחד האסטרונוטים היה צריך לנסר
אריח חיפוי עם משורית פשוטה,
של דולר וחצי. אי אפשר בלי חינוך
לידיים, אבל חייבים גם להתקדם עם
הטכנולוגיה. אנחנו צריכים היום לשלב
את שתי שיטות החינוך זו בזו.

גלעד גולדשמידט: ככל שהטכנולוגיה
מתפתחת, אני חושב שדווקא בדרך
האנושית, היסודית והמעמיקה של

פתיחת שנת הלימודים תש"ע, בית הספר "שקד", טבעון. צילום: טל גליק

הטכנולוגית לאנושיות שנשארה מאחור. צריך לפתח את האנושיות והמוסריות, ומתוך זה להיפגש עם הטכנולוגיה.

מיכל זיו קרמר: האם אפשר לראות הבדלים בין מה שקורה בעולם למה שקורה בארץ בתחומים האלה? האם יש משהו שמאפיין את ישראל?

סטפני אלון: זה משהו כלל אנושי. החולשה הזאת לחקות, "לעשות כמו", או הקושי והדרך הארוכה להגיע למה שהאדם באמת רוצה. בהרבה מקומות בעולם גם ההתחדשות וההתאמה לסביבה לא פשוטות.

אורי צדוק: הרבה פעמים אנחנו, כמורים, לומדים משהו מאחרים וחוזרים עליו. אבל אם אני מסתכל על המחברות שלי לאורך השנים, אני רואה אפילו שינויים אצלי. לפעמים לא מדובר בשינוי גדול, אבל יכולת הראייה השתנתה. נקודת המבט. איינשטיין אמר: "אם הרחקתי לראות, הריזה כיעמדתי על כתפי ענקים." הנקודה היא שאני יכול לקחת משהו ממישהו, ואחר כך לפסוע על הפסיעות שהוא פסע, ותוך כדי כך מתחולל שינוי. השאלה היא אם הצעידה על פסיעותיו של אחר יכולה להביא אותי למקומות שלא יכולתי להגיע אליהם לבד.

על הסובלנות

נועם שרון: בגיליון האחרון של "אדם עולם" התפרסם ריאיון שעסק בעיקר בקבלת הילדים לכיתה א' ולגנים. המצב הכואב היום הוא שלא כל הילדים שבחרים בחינוך ולדורף יכולים ללמוד בו, ולא רק מטעמי מקום. בתי הספר עושים סינון ולעתים בוחרים להשאיר מחוץ למערכת ילדים שנחשבים "קשים". מה צריך להשתנות, אם בכלל, כדי לפתוח את הכיתות לפני יותר תלמידים?

אורי צדוק: צריך לשאול האם כל ילד שבחר בחינוך הזה באמת יכול ללמוד בו. בגן, אפשר לראות שיש ילדים שהחינוך הזה מתאים להם. שם בדרך כלל אין שאלה. השאלה מתעוררת בבית הספר – האם כיתה

חינוך ולדורף אנחנו נותנים את הבסיס הטוב ביותר לתלמידים גם בתחום הזה. פעם, עוד היינו עושים קורסים בתוכנת אופיס. היום ממש לא צריך את זה, התלמידים באים עם הידע ואני ממש לא רואה שום בעיה. היום כולם מסכימים שכדי להוביל מבחינה טכנולוגית ויצירתית לא צריך לפתח את המיומנויות הטכניות בגיל צעיר אלא דווקא את כושר הדמיון, היצירתיות וכל שאר האיכויות שהתלמידים בחינוך ולדורף מקבלים.

ועוד דבר בענייני חדשנות: כדי להתחדש, לא תמיד צריך לצאת החוצה אל העולם. הרבה פעמים העולם הולך בדרך שונה לגמרי. אני מאמין שהדרך לחדש היא ללכת פנימה. לשאול את השאלות בצורה אמיתית. צריך כלים בשביל לשאול את השאלות. אתן לכם דוגמה: שטיינר, כשדיבר על איך ללמד תקופת חיות בכיתה ד', נתן לדוגמה את הדיונון. אם תסתובבו היום בין כיתות ד' בארץ, אני מבטיח לכם שמתוך 8-10 כיתות, לפחות שבע נתקעו עם אותו הדיונון. זה מעורר שאלות. בשביל ללמד אותם דבר אמיתי, נכון לתרבות שלהם וחדשני, מורה צריך לשאול את עצמו, למה שטיינר אמר דיונון? מה המחשבה שמאחורי זה? בעצם, צריך לעשות מדיטציה.

וזה לב העניין. המדיטציה. העבודה הפנימית. וזו כבר שאלה שקשורה להכשרות מורים. אני לא חושב שההכשרות בארץ חלשות, אבל לא הרבה מורים עוברים הכשרה בעבודה פנימית. יש פה בעיה מאוד רצינית. אתה לא יכול סתם לחדש. אתה לא יכול לצאת החוצה אם אתה לא הולך פנימה.

סטפני אלון: כבר לפני הרבה שנים אמרו פרופסורים באוניברסיטה שבעצם הם מחכים לסטודנטים יצירתיים, לכאלה שיכולים לחשוב מחשבות. אם אנחנו מצליחים לעורר את הצד הזה בחינוך, אנחנו תורמים לקידמה הטכנולוגית. זה לא מתנתק אחד מהשני. אנחנו יכולים לבנות יסודות בריאים של אמצע ושל איזון.

איל בלוך: הבעיה שלנו היא לא הטכנולוגיה, אלא הפער בין ההתקדמות

מיכל בן שלום: אם בתחילת המאה הקודמת וגם באמצעה, הילדים הגיעו לבית הספר כדי לרכוש ידע, והמורה היה צריך לדעת ללמד, היום ברור לכולנו שהידע כבר לא נמצא בבית הספר אלא מחוצה לו. בחלק גדול מהמקרים, הילדים יודעים יותר מהמורים. האתגר שלנו הוא להסדיר, באופן מהותי ועמוק, את מכלול הידע העצום שהילדים צפים בו

צילום: אוריה דובינסקי

מיכל בן שלום: עד כמה שידוע לי, שטיינר לא דיבר על "מחנך לשמונה שנים" אלא על המשמעות של ליווי ארוך-שנים. חינוך ולדורף הוא מומחה בחוסר מומחיות. הוא מבקש מאיתנו לא להיות מומחים לכיתה ג', ולא להיות מומחים לכיתה ו', אלא להיות מומחים לילד. כדי שמורה יעבור שמונה שנים עם כיתה עליו להתבונן פנימה ולבחון את הגבולות של עצמו. אסור שזה יהיה אוטומטי, או חלילה מתוך אמביציה

איל בלוך: חינוך ולדורף
בישראל נע בין הקצוות של
התבדלות ועירוב. יש לו
היכולת לבנות את החברה,
אך יש לו גם היכולת להרוס
אותה, אם תשלוט בו מגמה
של התבדלות. כרגע אנחנו
עסוקים בהצבת אלטרנטיבה
לחינוך הקיים, אבל אני
מקווה שזה ישתנה. צריך
לנסות לאחד את הכוחות
המתווכים, כדי לעשות שינוי
מערכתי ולא שינוי נקודתי

שלנו במידה מסוימת. זה כמו שאני לא
יכולה ללמד מתמטיקה. יש משהו שאני
יכולה לקחת על עצמי ויש מה שלא. זו
הליכה על חבל דק.

כל פרידה גורמת לכאב, אבל לפעמים
מתאימה לילד דווקא מסגרת אחרת. כל
אחד מאיתנו חי את השאלה הזאת ואין
לה תשובה חד משמעית. אני שותפה
לשאלה של בת ציון פידלר שעלתה
בראיון ("למי מיועד חינוך ולדורף",
"אדם עולם", גיליון 7) – איך עושים
את זה? אני חושבת שאחד הדברים
שכן צריך לעבוד עליהם זה השיתוף בין
הגננים והמורים. חשוב לבחון יחד את
הדרך החינוכית, ולשים דגש על המעבר
מהגן לבית הספר. הילדים לעיתים
נופלים על התפר הזה. צריך לזכור
שמדובר במערכת חינוכית אחת.

**ריקה ליכטמן: כשאת מדברת על
מוגבלות אישית, למשל מורה שלא יכול
לשאת תלמיד מסוים, זה לא נשמע לי
כמהות אלא כבעיה של כוח אדם. בעולם
מושלם, שבו היו יותר מורים על פחות
תלמידים, האם גם אז היו נשאים
ילדים ש"זה לא מתאים להם"?**

גלעד גולדשמידט: העולם מתפתח לקראת
מצב שבו יש יותר ויותר ילדים עם בעיות
קשב וריכוז, וזה רק ילך ויתגבר. זה קורה,
וזה נושא מאוד חם. זה גם משפיע עלינו.
יחד עם המגמה הזאת מתפתחת עוד מגמה
– המערכת בכללותה נעשית יותר ויותר
מנוכרת מהילד ומהילדות. היא נעשית
יותר הישגית ותחרותית, ומתרחקת
מהשאלה המהותית, מהו הילד.

חינוך ולדורף נקרע בין שתי המגמות
האלה – לשמור על הצביון של כל
כיתה, וגם לתת מענה לילדים עם
צרכים מיוחדים.

לדעתי, לו היה לנו כסף וחופש פעולה
לעשות מה שאנחנו רוצים, היום היו
צריכים להיות בכל בית ספר שלוש
כיתות: כיתה לילדים עם צרכים
מיוחדים, כלומר לגמרי "חינוך מיוחד",
כיתה אחת משלבת, וכיתה רגילה. היום,
גם בחינוך ולדורף ילדים בעלי צרכים
מיוחדים לא מצליחים להחזיק מעמד.
צריך לזכור שגם הורים לא יכולים לשלם
סכומים אינסופיים. להעביר ביקורת,
כמו שנעשה במאמר, זה להסתכל לגמרי

יכולה להכיל כל ילד. האם זה נכון
לכיתה. האם זה נכון למחנך ולמורי
המקצוע. יש מצבים שבהם הורים
מאוד רוצים בחינוך ולדורף, אבל לא
בטוח שכרגע זה מה שהילד צריך. האם
זה נכון לכל ילד ללמוד בחינוך ולדורף?
זוהי לא שאלה תיאורטית אלא שאלה
אמיתית לילדים מסוימים. היה לי
תלמיד בכיתה שהיה לו מאוד קשה,
וכשהוא עבר לחינוך רגיל הוא פרח.
ולהגיע למסקנה הזאת לא היה פשוט.
יש פה הרבה מאוד שאלות, וההחלטות
נלקחות בכובד ראש. השאיפה היא
תמיד לנסות לקלוט. אחרי הכל, אתה
נוגע פה בגורל של מישו.

איל בלוך: צריך גם לחשוב על הכיתה.
כשאנחנו מדברים על 10-15 ילדים עם
צרכים מיוחדים, זו כבר לא כיתה. יש כאן
שאלה של קבוצה. לפעמים אתה לא יכול
לבנות כיתה גם עם כל הרצון הטוב.

**ריקה ליכטמן: האם אין למערכת
אחריות כלפי ילד שהתחנך בה, נניח,
שלוש שנים בגני הילדים? הוא הרי כבר
נכנס בעצם למערכת.**

מיכל בן שלום: אני לא חושבת שאי
פעם הייתי מעורבת במצב שלא קיבלנו
ילד מחוסר אחריות. אני חושבת
שלפעמים אנחנו כן מקבלים ילד מחוסר
אחריות. תהליך אמירת ה"לא" הוא
מייסר ומייגע, וכולל אין ספור שיקולים
והתייעצויות. התהליך הוא מאוד
אחראי ומאוד כואב. תהליך אמירת
ה"כן" הוא לעיתים חסר אחרות.

**ריקה ליכטמן: האם אתם יכולים
לאפיין את הילדים שבתי ספר ולדורף
אינם "המקום שלהם"?**

סטפני אלון: תיאורטית, כל ילד צריך
לעבור לבית הספר כי זה יפה וטוב. אבל
אני בפירוש יכולה לראות מקרים שגם
אחרי ארבע וחמש שנים בגן ילד לא יכול
לעבור לבית ספר אנתרופוסופי. לפעמים
זה קשור בכלל לאינטראקציה בין מורה
מסוים לילד מסוים – לא תמיד מורה
יכול לשאת כל ילד. אולי אין לו כלים
להתמודד עם הקשיים שהילד מביא.
כאן אנחנו פוגשים גם את המוגבלות

צילום: אוריה דובינסקי

סטפני אלון:

באחרונה הגעתי לביקור באחד הסמינרים בארץ, ושמעתי את המשתתפים אומרים ש"אסור לשחק בכדור בגן ולדורף". ככה. נקודה. שאלתי: איפה זה כתוב? והם הסבירו לי שככה אמרו להם, שכדור זה משהו שלא משתמשים בו בגן. הם אפילו לא ידעו למה. והרי משחק בכדור זה האבטיפוס של כל משחק. השאלה היא איך משחקים בכדור

על הדברים מבחוץ, מבלי לראות את המחנכים והילדים.

סטפני אלון: ואסור לשכוח שיש היום ילדים שמחפשים מענה בצד השני של הספקטרום. ילדים שהם קשובים וסקרנים ורוצים ללמוד. אנחנו מאוד מודעים לחולשות הילדים ויש לנו תראפיות להציע, אך לא תמיד יש לנו כלים לפגוש ילדים מוכשרים.

ריקה ליכטמן: מהדברים שלכם אפשר להבין שאין ילד שלא מתאים לחינוך הזה, אלא הכל שאלה של תקציב.

גלעד גולדשמידט: כן. אם היה לנו כסף היינו יכולים לעשות כיתות לילדים עם צרכים מיוחדים, אבל כל הזמן רק מקצצים. אני 20 שנה במערכת, וכל הדיבורים על השקעה בחינוך הם רק סיסמאות.

על הפדגוגיה

נועם שרון: אני מבקש לעבור לרגע לתחום הפדגוגיה. התפישה של "מחנך שמונה השנים", מכיתה א' עד ח', קיימת כבר 90 שנה. בעולם, וגם פה בישראל, יש תהיות אם היא עדיין רלוונטית, ובחלק מהמקרים גם שינו אותה. האם גם לכם יש מחשבות על קונספציה אחרת?

מיכל בן שלום: זו שאלה רבת היקף ורבת רבדים, ויש לשקול אותה ברצינות מהרבה היבטים. גם העניין של שמונה שנים הוא סוג של אגדה שנולדה בוולדורף. (בחינוך:) יש לנו יחס מאוד עמוק לאגדות, הן משקפות ריאליה... אבל עד כמה שידוע לי, שטיינר לא דיבר על שמונה שנים בשום מקום. הוא מדבר על המשמעות של ליווי ארוך-שנים של ילדים. הוא דיבר על היתרון של ליווי קבוצה של ילדים, תוך שאתה עד להתפתחות שלהם וגם אתה בעצמך – סוגיה שכבר הזכרנו כאן – עובר תהליך ומשתנה יחד איתם.

ראוי לעבור שמונה שנים עם כיתה, אך כדי שזה יתאפשר באמת צריכים להתקיים הרבה תנאים. אסור שזה יהיה אוטומטי, או חלילה מתוך אמביציה של מורה. בעולם כבר חושבים על פתרונות לשאלה. בהולנד, למשל, מורה מלמד רק מא' עד ו', וכדי להמשיך עם הכיתה הלאה הוא צריך לפנות לתיכון, לבקש בקשה להמשך, ואז מאשרים או שלא מאשרים. לעומת זה בהודו, החליטו משום מה שכל מורה ילמד שנתיים-שלוש.

אבל אלה המגבלות האנושיות, ואנחנו לא

מבקשים מאנשים להתפתח מעבר למגבלות. צריך להבין שחינוך ולדורף הוא מומחה בחוסר מומחיות. הוא מבקש מאיתנו לא להיות מומחים לכיתה ג', ולא להיות מומחים לכיתה ו', אלא להיות מומחים לילד. לראות את הרב תחומיות הזאת שבה "משפרים" את הילד, ולא את הידע.

בארץ, לא גיבשנו החלטה גורפת בשאלת מחנך שמונה השנים, ואני באופן אישי אצטער אם נגבש החלטה כוללת בהקשר הזה. זו חייבת להיות שאלה פנימית של כל מורה ומורה, ששואל את עצמו אם הוא יכול באמת לתת פתרונות לבוגרים.

אבל הכי חשוב, כאמור, זה שהאגדה לא תהפוך לאמביציה. החלטות בנוסח "לא משנה מה קורה, אני ממשיך", הן הרות אסון. זו צריכה להיות שאלה הרבה יותר עמוקה, שלא תסמן הצלחה או כישלון.

איל בלוד: אפשר להשאיר את זה כשאלה פתוחה – אולי בכלל בכיתה ו'-ז' המורה האינדיבידואל צריך לקחת לעצמו שותף, ולהעביר בכך מסר של שותפות. יש אנשים שזה נכון להם, והם צריכים פרטנר.

אורי צדוק: מצד שני, אני מבקש להדגיש ששאלת הליווי הארוך מאוד חשובה לילד בכיתות הגבוהות. הילד ממש זקוק לדעת האם המורה מכיר אותו, האם הוא יכול לעמוד בקשיים שלו לפני שהוא פורץ החוצה לעולם. והשאלה היא באמת אם המורה מסוגל לעשות את זה.

במובן מסוים, המורה בכיתות האלה צריך לצעוד אחורנית, כדי להפוך מ"מרכז הכיתה" למשהו שהוא יותר פריפריאלי ומשקף. כאן חשוב לדבר על האמביציה: האם המורה יכול באמת, דווקא בכיתות ו'-ז', להבין שאמביציה היא דבר הרסני ולהתייחס לשאלת האגו.

הנטייה ללוות כיתה מא' ח' קשורה לשלמות שנוצרת בשמונה השנים האלה. לאורך השנים האחרונות אנחנו לוקחים לא מעט דברים שעשינו ו"סוגרים" אותם, והסגירה הזאת חשובה ויש לה קשר מאוד עמוק ליישות האדם ולאידאה שלו. זה סוג של אוקטבה. במהלך שמונה שנים יש אפשרות לסגור מעגל ולדעת שאנחנו נכנסים למשהו חדש.

מיכל בן שלום: בעצם, השאלה רחבה יותר וכואבת יותר. שאלת שמונה השנים היא רק דוגמה אחת לעומס ולעומק שמורה ולדורף נדרש להם, והבעיה האמיתית היא שלא תמיד תהליכי הליווי שעובר המורה מספקים. מורה

גלעד גולדשמידט: הכל מסכימים שכדי להוביל מבחינה טכנולוגית לא צריך לפתח את המיומנויות הטכניות בגיל צעיר אלא דווקא את כושר הדמיון, היצירתיות וכל שאר האיכויות שהתלמידים בחינוך ולדורף מקבלים

התחיל. אם בשנות השישים עוד צריך היה להחביא כל מה שנשמע כמו דיבורים על "רוח", בשנות השמונים כבר התבססה לגיטימציה להתבונן על האדם גם מהזווית הזאת. ואני חושבת שבמובן הזה, החינוך הזה נותן מענה לצורך של הרבה אנשים, ילדים ומבוגרים. יש סוג של צמא לכך שגם הצד הרוחי יקבל מענה.

איל בלוד: יש לנו כמה משימות. מצד אחד, עלינו ללמוד לשאול את השאלות הנכונות ככלי לעשיית סדר. מצד שני, יש לנו תפקיד בתיקון העולם. ילדים חווים היום את העולם כנתון במשבר – משבר חברתי, כלכלי, אקולוגי. הם חיים את המתח הזה, ויש ילדים שבאמת לא ישנים בגלל החור באוזון, או משבר המים. זה משפיע עליהם, והם באים ושואלים אותנו – מה יש לכם להציע, אילו פתרונות. אתם הבאתם אותנו למשבר הזה. ומתחת לכל הבעיות ישנו המשבר הרוחני הפנימי. לחינוך ולדורף יש אמצעים לטפל ברובד הזה.

ודבר אחרון, אנחנו צריכים לשאול את עצמנו אם אנחנו יכולים ליצור שיתופי פעולה לאו דווקא בקולגיום, לקיים דיאלוג עם אנשי חינוך המוכנים לפעול יחד, לקבל ולתת ליווי. זה חייב לבוא ברמה הפרקטית, ואם זה לא יקרה משהו בחברה שלנו ייפגע בצורה מאוד עמוקה.

אורי צדוק: השאלה של הידע היא בעצם גם המעטה של הידע. למשל, אם אנחנו מלמדים על המהפכה הקופרניקאית (כדור הארץ מסתובב סביב השמש, ולא להיפך), זה בדיוק מה שהילד צריך בכיתה ז'. הגיל שהוא עובר מעין מהפכה בעצמו. אבל אם הילד יודע הכל, גזלנו אותו מהמהפכה של עצמו. המטרה שלנו היא להתאים את הידע לגיל הילד, להניח לילד להתבשל ולתת לו את הרקע לפני שהוא בשל לקלוט כל ידע.

וברמה הלאומית, הייתי שמח אם מתישהו משרד החינוך יבקש לעשות רפורמה ויפנה גם לחינוך ולדורף, ואני לא חושב שזה תלוי במשרד החינוך – אלא דווקא בנו. היה משמח אותי באופן אישי אם גם היה חינוך ולדורף באופקים. יש מקומות שחינוך ולדורף להגיע אליהם, ותפקידם של המקומות הבוגרים והמבוססים הוא להעביר את זה הלאה. ♦

ולדורף הוא אדם מאוד עסוק. יש לו המון אחריות, הוא עובד הרבה שעות ביום, נמצא הרבה בבית הספר – ובסופו של יום הוא מוצא את עצמו בן אדם מאוד בודד. עובד המון לבד. והבדידות הזאת מצטברת לאורך שנים ולא מקבלת מספיק ליווי. יכולים לצמוח ממנה דברים מופלאים, אבל גם מאוד בעייתיים. כל התהליך הזה זקוק ליווי, ולדאבוננו לא פיתחנו כלי מספיק משכנע בתוך המעגלים שלנו לליווי בין-קולגיאלי, שכל מורה יש לו איזשהו ליווי. אם כולנו היינו אנשים שעוסקים בפעילות מדיטטיבית באורח קבוע, חלק מהבעיה הגדולה הזאת היה נפתר. אבל זה לא המצב, ואנחנו צריכים גם ליווי מבחוץ.

על השליחות

נועם שרון: לסיכום, מה האתגרים והשליחות שעומדים לפתחו של חינוך ולדורף היום?

מיכל בן שלום: אם בתחילת המאה הקודמת וגם באמצעה, הילדים הגיעו לבית הספר כדי לרכוש ידע, והמורה היה צריך לדעת ללמד, היום ברור לכולנו שהידע כבר לא נמצא בבית הספר אלא מחוצה לו. בחלק גדול מהמקרים, הילדים יודעים יותר מהמורים. האתגר שלנו הוא להסדיר, באופן מהותי ועמוק, את מכלול הידע העצום שהילדים צפים בו. הילדים של היום חווים הצפה של אינפורמציה בכל התחומים. הם חיים בכאוס פנימי עצום עם הידע הזה, מתקשים לעשות את האינטגרציה וניזוקים ומלווים בהרבה מאוד חרדות. ילד שמוצף באינפורמציה לא מתאימה, בתמונות אלימות ובפורנוגרפיה מכל סוג עובר טראומה עמוקה. הם יודעים על תחילת העולם, על סוף העולם – והכל יוצר בלבול וכאוס. אחת המשימות שלנו היא להביא אליהם התחלה, אמצע וסוף. להביא משמעות לכל הדבר הזה. אני לא ממש יודעת איך עושים את זה, אבל אנחנו מנסים.

סטפני אלון: הסכמנו כולנו שיש איזו התפשטות מהירה של חינוך ולדורף כאן בארץ. מעניין לבדוק מתי כל זה